

«ՄԵՐՈՆՔ» ԵՎ «ՁԵՐՈՆՔ» ԲԱՌԵՐԻ ԽՈՍՔԻՄԱՍԱՅԻՆ ԱՐԺԵՔԻ ՀԱՐՅԸ

ԳՐԱԿԱՆ ԱՐԵՎԵԼԱՀԱՅԵՐԵՆՈՒՄ

Վարսիկ Ներսիսյան (Խ. Աբովյանի անվ. ՀՊՄՀ)

Արդի հայերենի թե՛ գրական և թե՛ խոսակցական տարբերակներում լայն գործածություն ունեցող **մերոնք** և **ձերոնք** բառերի խոսքիմասային պատկանելության հարցը ուշադրության է արժանացել բազմաթիվ լեզվաբանների կողմից, որն իր արտացոլումն է գտել հայերենագիտական համապատասխան աշխատություններում, ինչպես նաև այս կամ այն չափով ներկայացվել է հայերենի բառապաշարն ընդգրկող բառարաններում: Չնայած դրան՝ անձնական դերանունների սեռականի ձևերից բաղադրված վերը նշված բառերի խոսքիմասային պատկանելության հարցն առ այսօր շարունակում է մնալ վիճելի և տարակարծությունների տեղիք տվող:

Մեր աշխատանքի նպատակն է՝ ուսումնասիրել հարցի պատմությունը հայերենի քերականական աշխատություններում, համադրել և ներկայացնել տարբեր քերականների տեսակետներն ու հիմնավորումները նրա շուրջ, բացահայտել վերը նշված բառերի ընդգրկվածությունը հայերենի բառապաշարն ընդգրկող բառարաններում, ինչպես նաև պարզել գրական արևելահայերենում բառերի գործածության հաճախականության մոտավոր պատկերը:

Այսպես՝ ըստ «Արևակ» ԱԱԿ էլեկտրոնային շտեմարանի տվյալների (պարունակում է 110 մլն բառամթերք, 19-րդ դ. կեսերից մինչ այսօր հրատարակված տեքստեր)՝ **մերոնք** (միայն ուղիղ ձևով) բառն ունի 2739 համատեքստային և 1112 տեքստային գործածություն, իսկ **ձերոնք**-ը՝ 317 համատեքստային, 173 տեքստային գործածություն¹:

Շատ քերականներ բառերը ներկայացնում են որպես հավաքական գոյականներ², ոմանք էլ՝ որպես դերանուններ՝ առանց տեսակը նշելու³: Որոշ

¹ Տե՛ս www.eanc.net/EANC/search/?interface_language=am.

² Տե՛ս Էդ. Աղայան, Արդի հայերենի բացատրական բառարան, հ. 2, Եր., 1976 (**մերոնք**), էջ 922, հ. 1 (**ձերոնք**), էջ 1002: Ստ. Մալխասյանց, Հայերեն բացատրական բառարան (հմմտ. **ձերոնք**, **իմոնք**) հ. 3, Եր., 2010, էջ 312: Ժամանակակից հայերենի քառահատոր բացատրական բառարանում **մերոնք**-ի խոսքի մասը չի նշվում, հ. 3, Եր., 1976, էջ 525, իսկ **ձերոնք**-ը նշվում է որպես հոգնակի գոյական (բրբ.), էջ 416:

քերականներ էլ բառերը ներկայացնում են որպես փոխանուն ստացական դերանուններ: Այդպես է վարվում Ալ. Մարգարյանը՝ բառերի շարքը լրացնելով **իմը-իմոնք, քոնը- քոնոնք, մերը, ձերը** միավորներով: Լեզվաբանը նաև իրավացիորեն նշում է, որ անձնական դերանունների փոխանվանական այդ ձևերը տակավին հիմնավոր ու ճիշտ պատասխան չեն ստացել և պահանջ են դնում պարզելու, թե իրապես լեզվական ինչ կամ ինչպիսի իրողություններ են դրանք⁴:

Մ. Ասատրյանը, խոսելով հավաքական գոյականների կազմության և դրանց քերականական առանձնահատկությունների մասին, «Ժամանակակից հայոց լեզու» աշխատության մեջ գրում է.

«Կան նաև **ՈՆՔ** ձևով կազմված բառեր դերանունների սեռական հոլովաձևերից, օրինակ՝ **մերոնք, ձերոնք**: Ժողովրդական – բարբառային են **իմոնք-քոնոնք** և այլ ձևերը»⁵: Այսինքն՝ բառերի խոսքիմասային պատկանելությունը չի նշում՝ միաժամանակ դրանք առանձնացնելով գոյականներից:

Ներկայացնելով դերանվան յոթ տեսակ՝ Ալ. Մարգարյանն իրավացիորեն գրում է. «Բայց միաժամանակ հարկ է նշել, որ պատմական զարգացման բոլորովին այլ ընթացք են ունեցել գրաբարի ստացական դերանունները՝ **իմ-իմք, մեր-մերք, իւր-իւրք, քո//քոյ-քոյք, ձեր-ձերք**: Դրանք ստացականություն, պատկանելություն են ցույց տվել և գրաբարում եթե թե՛ առանձնաբար, թե՛ գոյականների հետ հոլովվել են եզակի ու հոգնակի թվով (օր.՝ **իմ տուն//տուն իմ, իմոյ տան//տան իմոյ-իմում տան//տան իմում-(գ)իմ տուն-(գ)տուն իմ- ի տանէ իմմէ- յիմմէ տանէ, իմով տամք//տամք իմով** և այլն), ապա նոր հայերենում՝ աշխարհաբարում, տեղի տալով անձնական՝ հատկապես սեռական 1-ին և 2-րդ դեմքի դերանունների սեռական հոլովաձևերին՝ դադարել են այդպիսիք՝ ստացական դերանուններ լինելուց:

Եվ իրոք, փաստերը ցույց են տալիս, որ ժամանակակից հայոց լեզվում ստացական դերանվան սոսկ յուրատեսակ դեր են կատարում **ես, դու, մենք, դուք** անձնական դերանունների սեռական հոլովաձևերը, երբ փոխանվանական

³ Տե՛ս Մ. Աբրահամյան, Ն. Պառնասյան, Հ. Օհանյան, Ժամանակակից հայոց լեզու, հ. 2, Եր., 1974, էջ 101 («Դերանուն» բաժինը՝ Մ. Աբրահամյանի):

⁴ Տե՛ս Ալ. Մարգարյան, Հայոց լեզվի քերականություն, Եր., 2004, էջ 309:

⁵ Մ. Ասատրյան, Ժամանակակից հայոց լեզու, Ե., 2002, էջ 53:

նշանակությամբ են գործածվում, հմմտ. **իմ-իմը-իմոնք, քո-քոնը- քոնոնք, մեր-մերը- մերոնք, ձեր- ձերը- ձերոնք**»⁶: Ինչպես տեսնում ենք, խնդրո առարկա բառերի շարքը լրացվել է **իմը-իմոնք, քոնը- քոնոնք, մերը, ձերը** բառերով, որոնք ավելի հաճախ որպես բարբառային ձևեր են համարվել: Այնուհետև դրանց գործածության բազմաթիվ օրինակներ է բերում և գրում. «Թե ի՞նչ խոսքի մասի են պատկանում կամ ի՞նչ խոսքիմասային իմաստ են արտահայտում անձնական դերանունների՝ սեռականների փոխանվանաբար գործածվող այդ ձևերը, տարբեր կերպ է մեկնաբանվել հայ լեզվաբանական գրականության մեջ: Ոմանք դրանք չեն զատել դերանուններից և կամ սեռականի փոխանվանական ձևեր, կամ սոսկ դերանուններ են համարել՝ չնշելով տեսակը (Ս. Աբրահամյան և ուրիշներ, Ժամ. հայոց լեզու, 2-րդ հատոր, էջ 101): Ոմանք էլ անտեսել են **իմը-իմոնք, քոնը-քոնոնք, մերը, ձերը** ձևերը և դերանուն են համարել միայնվերջիններիս հոգնակիները (**մերոնք, ձերոնք**), իսկ ոմանք էլ, հատկապես բառարաններում, իբրև գոյականներ են ներկայացրել, դրանցից բացի, նաև **իմոնք**-ը »⁷:

Այնուհետև Մարգարյանը եզրակացնում է՝ «Անձնական դերանուններից սերող այդ ձևերը բոլոր դեպքերում դերանուններ են և, իբրև այդպիսիք, հատկանշվում են դրանց իսկ հատուկ խոսքամասային իմաստով. **իմը-իմոնք, քոնը- քոնոնք, մերը-մերոնք, ձերը-ձերոնք** զուգադիր ձևերը ընդհանուր, չտարբերակված առարկայական և ներունապես էլ պատկանելության, ստացականության իմաստ են արտահայտում, ուստի և դերանվան մի առանձին տեսակ են հանդիսանում և իրավամբ էլ կարող են կոչվել **փոխանուն ստացական դերանուններ**: Իբրև դերանվան մի առանձին տեսակ, դրանք հարաբերակցվում են գոյականներին և հոլովվում են՝ եզ. թվում **-ի**, հոգնակի թվում **-ց** հոլովմամբ»⁸: Ապա հոլովում է բառերը՝ այս խմբի մեջ մտցնելով նաև **իրենը** և **իրենցը** ձևերը, որոնք, սակայն, կազմվում են տրականից:

Ս. Աբրահամյանն իր «Արդի հայերենի դերանունները» աշխատության մեջ, նշելով, որ պրոֆ. Հ. Աճառյանն ընդունում է ստացականն իբրև դերանվան

⁶ Ալ. Մարգարյան. նշվ. աշխ., էջ 308:

⁷ Նշվ. աշխ., էջ 309:

⁸ Նույն տեղում:

առանձին տեսակ, այնուհետև մեջբերում է Աճառյանի հետևյալ ձևակերպումը՝ «Ստացական դերանուն է կոչվում այն բառը, որ ցույց է տալիս, թե առարկան երեք (կամ ավելի) դեմքի դերանուններից ում է պատկանում: Օր.՝ այսինչ ձին իմն է» (Հր. Աճառյան, Լիակատար քերականություն հայոց լեզվի, հ. 2, Եր., 1954, էջ 139), ապա գրում է. «Պարզ է, որ **իմն** դերանունը **ես** դերանվան փոխանուն սեռականն է: Այդ հաստատում է նաև ինքը՝ պրոֆ. Աճառյանը: Որ ստացական կոչվող դերանունները արդի հայերենում դերանվան առանձին տեսակ չեն, այդ մասին խոսվել է վերևում, և դա երևում է հենց այդ դերանունների վերոհիշյալ սահմանումից, որը փաստորեն հանդիսանում է անձնական դերանվան սեռական հոլովի բնորոշում: Այդ պատճառով էլ դերանվան այս տեսակի գոյությունը արդի հայերենում վաղուց մերժված է քերականների կողմից»:⁹

«Ժամանակակից հայոց լեզու» աշխատության մեջ Աբրահամյանը գրում է. «**Ց** հոլովման են պատկանում նաև մի շարք դերանունների հոգնակիներ՝ **իմոնք-իմոնց, քոնոնք-քոնոնց, մերոնք-մերոնց, ձերոնք-ձերոնց, իրենք-իրենց, սրանք-սրանց, նրանք-նրանց, որոնք-որոնց, ումանք-ումանց**, ինչպես և որոշ յուրահատկությամբ՝ **կին** գոյականի հոգնակին՝ **կանայք- կանանց**»¹⁰:

Ս. Աբրահամյանը, այսպիսով, ընդունում է բառերի դերանուն լինելը, պարզապես չի նշում տեսակը՝ ստացական դերանունները որպես առանձին տեսակ չընդունելու պատճառով:

Աճառյանի տեսակետներին մենք կանդրադառնանք ավելի ուշ, իսկ այժմ տեսնենք, թե ինչպես է ներկայացնում հայերենի դերանունները Հ. Հարությունյանն իր «Ածական անուն. դերանուն» գրքում: Նա առաջարկում է դերանունները բաժանել հետևյալ 3 տեսակների՝ որոշ հարցերում, ինչպես ինքն է գրում, հետևելով ռուս լեզվաբանությանը: Դրանք են՝

- 1) Առարկայանիշ կամ գոյական դերանուններ, որոնք ցույց են տալիս առարկա՝ ես (մենք), դու (դուք), ամեն ինչ, նա (նրանք), մերոնք, ձերոնք, սա,

⁹ Ս. Գ. Աբրահամյան, Արդի հայերենի դերանունները, Եր., 1956, էջ 178:

¹⁰ Ս. Աբրահամյան, Ն. Պառնապյան, Հ. Օհանյան, Ժամանակակից հայոց լեզու, հ. 2, էջ 101 (Դերանուն բաժինը՝ Ս. Աբրահամյանի):

դա, միմյանց, իրար, մեկմեկու, ամենքը, ամեն ոք, ամեն ինչ, մեկը, ոչ մեկը, ոչինչ, ոչ ոք, ոմանք, ով (ովքեր), ինչ (ինչեր), որոնք:

2) Ածականանիշ կամ ածական դերանուններ՝ այս, այդ, այն և այլն:

3) Մակբայանիշ կամ մակբայ դերանուններ՝ այսպես, այդպես և այլն¹¹:

Այստեղ կարևոր է այն, որ մեզ հետաքրքրող բառերը որպես դերանուն են ներկայացվում:

Վերոհիշյալ աշխատության «Դերանվան ձևաբանական առանձնահատկությունները» բաժնում Հ. Հարությունյանը գրում է. «**Մերոնք** և **ձերոնք** դերանունները հոգնակի են, որոնք կազմված են անվանական **-ոնք** հոգնակերտով, որը դրվել է սեռականի ձևի վրա, և նշանակում են առաջին կամ երկրորդ դեմքերին վերաբերող, մոտ անձ, առարկա, **-ոնք**-ը փաստորեն նաև գոյականի հոգնակիությունը, հավաքականությունն է ցույց տալիս»¹²:

Գ. Ջահուկյանը «Ժամանակակից հայերենի տեսության հիմունքները» աշխատության մեջ գրում է. «Իրադրական և կոնտեքստային իմաստը բնորոշ է նաև մի շարք այնպիսի բառերի համար, որոնք, ինչպես **ինչ**-ը, հոլովվում են անվանական տիպի հոլովմամբ: Դրանք մասամբ ինքնին առարկայանիշ են (**միմյանց, իրար, մեկմեկու**), մասամբ առարկայանիշ են դառնում փոխանունաբար (**մեր-ոնք, ձեր-ոնք, որ-ոնք, մի քանիսը, մեկը, ոչ մեկը**)¹³: Այնուհետև գրում է. «Ինչպես վերևում նշվեց, դերանվանական հոգնակին ոչ միայն ձևով, այլև իմաստով հիշեցնում է **անք, ենք, ոնք** վերջավորություններով կազմությունները, այսինքն՝ վերջիններիս նման լրացական բնույթ ունի՝ **մենք=ես+այլ անձինք (դու, դա, դուք, նրանք), դուք=դու+այլ անձինք (նա, նրանք), իրենք=ինքը +այլ անձինք**»¹⁴: Այսինքն՝ Ջահուկյանը ևս բառերը որպես դերանուն է ներկայացնում:

Խնդրո առարկա բառերը դերանուն համարելու միտում կա նաև արդի շրջանի աշխատություններում, թեև նշվում է, որ դրանք երկակի բնույթ ունեն: Այսպես՝ Յու. Ավետիսյանի և Հ. Ջաքարյանի գրքում բառերը ներկայացված են

¹¹ Տե՛ս Հ. Ա. Հարությունյան, Ածական անուն. դերանուն, Եր., 1976, էջ 71:

¹² Նշվ. աշխ., էջ 76:

¹³ Գ. Ջահուկյան. Ժամանակակից հայերենի տեսության հիմունքները, Եր., 1974, էջ 215:

¹⁴ Նշվ. աշխ., էջ 215:

անձնական դերանունների բաժնում՝ իբրև ծանոթություն. « 1-ին և 2-րդ դեմքերին են հարաբերակցվում 3-րդ դեմքի **մերոնք, ձերոնք** բառերը, որոնք մատնանշում են խոսողի կամ խոսակցի անունից հանդես եկող խումբ՝ բացառյալ խոսողը կամ խոսակիցը (Մի բելի՛ս, **ձերոնք** արդեն գնացել են: **Մերոնք** իմ մասին մոռացել են): Անեզական այս բառերը ենթարկվում են **ց** հոլովման: Դրանք սովորաբար համարվում են գոյականներ, երբեմն՝ դերանուններ»¹⁵:

Ինչպես տեսնում ենք, խնդրո առարկա բառերի խոսքիմասային պատկանելության հարցը սերտորեն կապված է արդի հայերենում ստացական դերանունների՝ որպես առանձին տեսակ ընդունելու կամ չընդունելու հետ:

Ստացական դերանունների հարցին անդրադարձել են մի շարք հայերենագետներ, որոնց տեսակետների ամփոփ շարադրանքը տվել է Մ. Պ. Մինասյանն իր <<Հայերենի ստացական դերանունները>> հոդվածում՝ այն միտումով, որ արդի հայերենում այդպիսիք չկան¹⁶:

Ներկայացնելով հայ քերականների մեկնություններն ու դիտարկումները գրաբարի ստացական դերանունների՝ իբրև առանձին տեսակ ընդունելու վերաբերյալ՝ Թրակացու աշխատության թարգմանությունից մինչև 20-րդ դարի լեզվաբանություն՝ Մինասյանը եզրակացնում է. <<Սակայն քանի որ գրաբարում ստացական դերանունները մի անգամ ծագած լինելով անձնական դերանունների սեռական հոլովաձևերից՝ իբրև ինքնուրույն բառեր, գոյականի հետ գործածվելիս դարձյալ ենթարկվում են հոլովման և ստացականություն կամ պատկանելություն են ցույց տալիս և նախադասության մեջ հատկացուցիչ են ոչ միայն իրենց ուղիղ կամ անձնական դերանվան սեռական հոլովի ձևով, այլ նաև դերանվան սեռական հոլովի ձևով, այլ նաև իրենց թեք հոլովաձևերում, ապա դրանք իրավամբ կազմում են դերանունների առանձին տեսակ՝ ստացական դերանուններ>>¹⁷:

Մինչ այս եզրակացությանը հանգելը՝ հեղինակը զուգահեռներ է անցկացնում թուրքերենի հետ (թեև սպասելի էր, որ դա կարվի հայերենին

¹⁵ Յու. Ավետիսյան, Հ. Զաքարյան, Հայոց լեզու. ձևաբանություն, Եր., 2008, 126:

¹⁶ Տե՛ս Մ. Պ. Մինասյան, Հայերենի ստացական դերանունները, «Պատմաբանասիրական հանդես», N 4, Եր., 1959, էջ 153-167:

¹⁷ Նշվ. աշխ., էջ 165:

ցեղակից լեզուների հետ), և գրում է, որ <<թուրքերենում անձնական դերանունը չունի սեռականի առանձին ձև, ինչպիսին ունի գրաբարյանը կամ ընդհանրապես հայերենը>>¹⁸: Ապա շարունակում է. <<Բայց քանի որ գրաբարում անձնական դերանունները սեռական հոլովի համար (ոչ միայն սեռական) ունեն ձև՝ դերանվան արմատի փոփոխմամբ, ուստի գրաբարում անթույլատրելի է ասել **տուն ես-ի, որդի դու-ի** և այլն: Ասվում է, բայց տարբեր արտահայտությամբ՝ **տուն իմ, որդի քո, այգի մեր** և այլն, որոնք իմաստով նույնն են, ինչ թրք. **benim evim, senin, oglun, bisim, bahce** և այլն: Նույն էջի տողատակում ծանոթագրության տեսքով գրում է նաև, որ <<թուրքերենում, ինչպես և արդի հայերենում, անձնական դերանունների սեռականը իբրև հատկացուցիչ գործածվելիս մնում է անփոփոխ, ուստի նրանում ևս չկան ստացական դերանուններ իբրև առանձին խումբ>>¹⁹ :

Հեղինակը չի անդրադառնում խնդրո առարկա բառերի քննությանը և իր դիտարկումները կատարելիս շեշտը դնում է ստացական դերանունների ծագման, դրանց տարահիմք հոլովման, ինչպես նաև հատկացուցիչ – հատկացյալի համաձայնության վրա:

Այժմ տեսնենք, թե ինչպես է ներկայացնում հայերենի ստացական դերանունները Հր. Աճառյանը: Նա գրում է. «Ստացական դերանուն է կոչվում այն բառը, որ ցույց է տալիս, թե այսինչ առարկան երեք (կամ ավելի) դեմքի դերանուններից ու՛մ է պատկանում: Օր.՝ *այս ձին իմն է*: Այս նախադասության մեջ խոսքի առարկան *ձին* է. *իմն* բառը ցույց է տալիս, որ այդ առարկան առաջին դեմքին (*ես*) է պատկանում, ուստի *իմն* դերանուն է:

Ըստ այսմ ստացական դերանունը իր ծագման բոլորից անմիջապես կապված է, նախ՝ անձնական դերանունների երեք (կամ ավելի) դեմքերից մեկի հետ և, երկրորդ՝ այդ կապը պատկանելությունն է: Եվ որովհետև պատկանելությունը գլխավորապես արտահայտվում է սեռական հոլովով, ուստի ստացական դերանուններն էլ անձնական դերանունների սեռականներն են՝ լեզուների մեկ

¹⁸ Նույն տեղում:

¹⁹ Նույն տեղում:

մասի մեջ»²⁰: Այնուհետև ներկայացնում է ցեղակից և ոչ ցեղակից, հին և նոր բազմաթիվ լեզուներ, որոնցում ստացականները սերում են անձնական դերանունների սեռականներից, այդ թվում՝ չինարեն, ճապոներեն, թուրքերեն, օսեթերեն, պարսկերեն, քրդերեն, շվեդերեն և այլն:

Ապա ներկայացնում է գրաբարի ստացականները՝ հետևյալ նախաբանով. «Գրաբարի մեջ ստացական դերանուններն են *իմ, քո, մեր, ձեր, իւր*: Այս բոլորը անձնական դերանունների սեռականներն են՝ անկախ բառ դարձած և առանձին հոլովման ենթակա»²¹: Այնուհետև գրում է, որ գրաբարի ստացականները միջին հայերենում անփոփոխ մնում են, այսպես՝ *իմ, քո, մեր, ձեր*: Երրորդ դեմքի համար իբրև ստացական է ծառայում անդրադարձ դերանվան սեռականը՝ *իր, իրենց* և քիչ անգամ *իրեն*, որ գրաբարումն էլ *իւրեան* ձևով միայն իբրև անձնական կամ անդրադարձ է գործածվում և ստացականի արժեք չունի²²: Աճառյանը հետաքրքիր դիտարկում է անում բարբառային գործածությունների վերաբերյալ՝ գրելով. «Ինչպես միջին հայերենում, նույնպես և արդի բարբառներում գրաբարի ստացականները անփոփոխ պահված են, բայց բարբառներում նրանք այնպես են աճել ու զարգացել, որ բազմաթիվ նորանոր ու տարօրինակ ձևերի էլ են հասել»²³: Աճառյանը ստացականները ներկայացնելիս նախորդ փուլերը չի հակադրում աշխարհաբարին և որևէ կերպ չի ժխտում դրանց գոյությունը: Նա գրում է. «Ասացինք արդեն, որ ստացականները՝ ինչպես միջին հայերենում և բարբառներում, նույնպես և աշխարհաբար գրական լեզվի մեջ գրաբարից շատ տարբերություն չունեն: Ահա նրանց թվումը.

Առաջին դեմք	<i>իմ</i>	<i>մեր</i>
Երկրորդ դեմք	<i>քո</i> (արևմտ.՝ <i>քու</i>)	<i>ձեր</i>
Երրորդ դեմք	<i>իր</i>	<i>իրենց</i> ²⁴

²⁰ Հր. Աճառյան, Լիակատար քերականություն հայոց լեզվի (համեմատությամբ 562 լեզուների), հ. 2, Եր., 1954, էջ 241:

²¹ Նշվ. աշխ., էջ 283:

²² Տե՛ս նշվ. աշխ., էջ 289:

²³ Նշվ. աշխ., էջ 290:

²⁴ Տե՛ս նշվ. աշխ., էջ 338:

Այնուհետև ներկայացնում է ստացականների թվային յուրահատուկ դիրքերը, ինչպես նաև երկու գրական լեզուներում դրանց ժողովրդախոսակցական տարբերակները, ապա ավելացնում է. «Ժամանակակից հայերենում ստացականը կարող է լինել թե՛ ածական և թե՛ դերանուն: Ածական է, երբ պատկանում է հաջորդ գոյականին և այն ժամանակ դրվում է միշտ գոյականից առաջ և մնում է անփոփոխ՝ ինչ թվով ու հոլովով էլ լինի գոյականը, իսկ գոյականը ստանում է որոշիչ հոդ»²⁵:

Ստացականը, ըստ Աճառյանի, դերանուն է, եթե գործածված է բայի հետ կամ առանձին. այս դեպքում անպատճառ ստանում է որոշիչ հոդ (ը կամ ն): Այսպես՝ *իմը, քոնը, մերը, ձերը*: Այնուհետև հոլովում է միայն եզակիի ձևերը և գրում, որ հոգնակին կազմվում է *-ոնք* մասնիկով: *Մերոնք, ձերոնք* դերանունները հոլովում է միայն արևմտահայերենի մասը ներկայացնելիս՝ *մերոնք, մերոնց, մերոնցմե, մերոնցմով*²⁶:

Ինչպես տեսանք, Աճառյանը ընդունում է ստացական դերանունները որպես անկախ բառեր, և այս մասին, ինչպես արդեն նշել ենք, գրում է նաև Ս. Աբրահամյանը:

Բառերը որպես դերանուն է ներկայացնում նաև Հովհ. Բարսեղյանը՝ գրելով. «...Այս դերանուններից *իրենք, մերոնք, ձերոնք, ո՞րը (որո՞նք), (մի) քանիսը, ամենքը, մեկը (մեկն ու մեկը, ամեն մեկը)* առարկայանիշ են դարձել փոխանունաբար: Այդպես, ստանալով որոշիչ հոդ, փոխանունաբար գոյական դերանվան նշանակություն են ձեռք բերում նաև *ամեն, ողջ, ամբողջ, յուրաքանչյուր, բոլոր, նույն, մյուս* ածական դերանունները»²⁷: Այնուհետև խոսելով գոյական անունների և գոյական դերանունների հոլովման տարբերությունների մասին՝ գրում է. «Ըստ էության այս ձևերից երեքը՝ *սրա, դրա, նրա*, տրականից տարբերվում են միայն *ն* մասնիկով, ուրեմն առանձին հոլովաձև չեն, իսկ

²⁵ Նշվ. աշխ., էջ 338-339:

²⁶ Տե՛ս նշվ. աշխ., 343:

²⁷ Հովհ. Բարսեղյան, Հայերենի խոսքի մասերի ուսմունքը, Եր., 1980, էջ 509-510:

մյուսները (իմ, քո, մեր, ձեր, իր) Մ. Աբեղյանի, Հ. Աճառյանի, այլև Գ. Ջահուկյանի համար ստացական դերանուններ են»²⁸:

Ամփոփելով մեր դիտարկումները ժամանակակից հայերենի ստացական դերանունների վերաբերյալ, որոնց մեջ են մտնում մեզ հետաքրքրող բառերը, կարող ենք ասել հետևյալը. մեր քերականները հիմնականում ընդունում են արդի հայերենի ստացական դերանունների առկայությունը, իսկ ովքեր չեն ընդունում, հիմք են համարում դրանց սերումը անձնական դերանուններից: Սակայն ստացականների այդ յուրահատկությունը՝ սեռականից ծագած լինելու առումով, բնորոշ է ոչ միայն հայերենին, այլև բազմաթիվ այլ լեզուների ևս, և դրա հիմնավորումը, ինչպես տեսանք, շատ համոզիչ կերպով տալիս է Հրաչյա Աճառյանը: Կարծում ենք՝ գրական արևելահայերենում չպետք է մերժելի համարվեն այդ դերանունները, և մեր քերականությունը չի տուժի, եթե դրանք ներկայացվեն իրենց իրական տեղում՝ որպես դերանվան առանձին տեսակ՝ **ստացական դերանուններ** անվանումով, ինչպես դա ընդունված է մեր լեզվի նախորդ փուլերի, արևմտահայերեն գրական լեզվի և բարբառների պարագայում: Կարծում ենք՝ դա օգտակար է նաև օտար լեզուների դերանունները սովորելու առումով, որոնցում դրանք առանձին տեսակ են համարվում (ռուսերեն, անգլերեն և այլն):

²⁸ Նշվ. աշխ., էջ 510-511: